

E külön világ, a felépítési vágyott sziget mintha Cocteau „vásott kölykeinek” paradicsomában terülne el. „Mi azt akarunk, hogy legyen egy sziget — vallja meg titkos terveiket Szabó Magda ifjú hősnője —, ahol nincsenek sem öregek, se vénnek, és nincsenek emlékek, se jók, se rosszak, nincs semmi más, csak mi. Azt akartuk, hogy olyan otthonunk legyen, ahol senki se fél, és nincs jelen a családtagok emlékezetében kínzás, szenvedés, nélkülözés, ahol se sajnálunk, sem utánoznunk nem kell senkit, és olyanok lehetünk, amilyenek mi vagyunk, szabadok és vidámak vagy éppen szomorúak. És azt akartuk, hogy kívül jussunk a körön, amin belül a felnőttek élnek, hogy a tévedések mind a mi tévedéseink legyenek, és a hibáink is mind a mi hibánk, nem az öregeké meg a vénké...” Kegyetlen vallomás, kegyetlen ítélet: egy makacs és szigorú nemzedék ítélkezik apái tévelygésain, megalkuvásain.

A nemzedéki konfliktus maga sikketéma. Szabó Magda nagyszerű megfigyelő, okosan rajzolja meg e konfliktus mozzanatait, egy-egy apró ötletében egész kis korrajzot ad. Az olvasónak mégis az az érzése, hogy képe egyszerűsít: a valóság bonyolultabb. A regény szereplői, nemzedékei mintha túlságosan is „geometrikusan” helyezkednének el, mozgásuk főelve a szimmetria, mintha egy szabályos francianégyes táncosaiként tennék meg azokat a lépéseket, miket az író — e nemzedéki konfliktus ügyes koreográfusa — számukra megtervezett. E szimmetriát, a választott képletből következő szabályos viselkedést az elbeszélő módszer és a szerkesztés még fokozottan hangsúlyozza is: a belső monológok váltakozása szemléletesen domborítja ki a nemzedéki konfliktusban megszerkesztett geometriát. A konfliktus ezért kissé „irodalmias” lesz, levegője nem mindig az életé, gyakran abban a laboratóriumi világban készül, amelyben a legtöbb mai regényszerző.

S mégis: a *Mózes egy, huszonkettő* igazi regény, lapjain egy merész és konok írói szenvedély vetkezteti le hazugságaikból,

téveszméikből a választott hősöket. Már leirtuk: Szabó Magda kegyetlen író, s kegyetlensége, miként első két regényében, most is a magyar történelmi „középosztály” ellen gyűjt érveket. S talán nemcsak ellenük: minden bizonnyal a fiataloknak ad igazat, mikor azok a „felnőttek”, az idősebb generációk bűneiről, megalkuvásairól mondanak keserű szavakat. „Félrevezettek bennünket” — olvassom az irodalmi alkotásokban — gondolja az egyik fiatal. — Félrevezettek szegényeket, folyton csak félrevezettek. Ahogy én elnézem a történelmet, állandóan félrevezették őket, s akik mégis felismerték az igazságot, azokat ezek a szegény félrevezetettek többnyire megölték, felakasztották, internálták vagy agyonkínózták, mert legjobb mégis a nyugalom.” S a fiatalok? Szabó Magda hozzájuk sem irgalmasabb: tisztaságot, elveket kérnek számon apáikon, de ők maguk is úgy cselekszenek, mint az előző nemzedék rafinált ügyeskedői, gátlástalan szélhámosai: a vágyott „sziget”, a cocteau-i kamaszparadicsom érdekében kelepccét vetnek, szerelmet játszanak. S ezért, miként apáik, ők is boldogtalanok: Hugi megszerezte a „szigetet”, kiverkedte a gazdag házasságot, s a sikerrel éppen szerelmét kell megcsúfolnia.

Mennyi önzés és hazugság rejtezik e sorokban; Szabó Magda már-már mauriac-i komorsággal és kegyetlenséggel méri meg őket, hatol boldogtalan életükbe. Ha arra gondolunk, hogy napjaink magyar irodalma milyen szenvedélyes igazságkereséssel szólaltatja meg az önismeret és önbírálat szólamát (Sánta, Fejes, Cseres regényei!), úgy hisszük, nem felesleges Szabó Magda kegyetlensége sem. Sikerkönyvet írt, de akik olvasni fogják, bizonnyal megrettennek és feleszmélnek e konok és irgalmatlan igazságkeresés, ha tetszik, önkritikai szenvedély láttán. Mert a *Mózes*-ben újra felnyíltak a *Freskó* örvényei, s ami kiszabadult belőlük, kegyetlen, de tisztító vihar. (*Magvető Könyvkiadó* 1967.)

POMOGÁTS BÉLA

NEMES GYÖRGY: HÁLÓ

A már 75. életéhez közeledő híres festő egy hajnalon fölriad álmából. Félében-félálomban a régmúlt évek és a legutóbbi napok, órák emlékképei csapongva, keringve váltják-indukálják egymást agyában, az ágybavizelés gyermekkori emlékeitől az aggkori prosztata-gondokig és az első művészi kísérle-

tektől az új, fiatal művészgeneráció képviselőivel, tanítványaival folytatott indulatos viták problémáig.

Az olvasó hamar észreveszi, hogy ez a „csapongás” csak látszólag rendszertelen; centruma, „napja”, ha tetszik, „tengelye” van: az öreg művész húszesztendős felesége, Hanna, akivel alig

két esztendeje kelt egybe. Azután apránként az is észrevehető ebben az öreg festő által mintegy önmagához intézett monológban, hogy az emlékek közé egyre több szorongás tolaakszik, de csak a megszakadni látszó (valójában nagyon is kikerekedett) emléksor végén derül ki, hogy e szorongás mögött, Hanna mellett, még egy rendező-irányító erő lappang — a halál. Vagyis kiderül, hogy valójában azzal a régóta ismerős, termékeny írói fikcióval van dolgunk, amikor a mű főalakja — állítólag — halála előtt, akarva-akaratlan, végiggondolja-emlékezi egész életét.

Avariusz János — így hívják a regényben az agg művészt, akinek „megfelelőjét” művészeti életünk nagyjai között inkább ne keressük — élete ennek a bravúros sűrítő-virtuózitással komponált, halál előtti asszociációs-zövevénynek a „tükrében” egyszerre imponáló és elkésesítő. A szabad, a művészetért élő nagy egyéniség vonzó gesztusaira ráemeszednek az emberekkel egyre kevesebb igazi kontaktust leő agastyán modoros malakcságai; s ami a legelszomorítóbb, de egyben a legtermészetesebbnek is látszik, a fiataliságot képtelen igazán megérteni Avariusz mester. Nem mintha nem akarná, de önző, zsarnoki módon akarja — sikertelenül. És szinte ezért marad befejezetlenül az utolsó, nagy, Hanna-ihlette mű is. Mert Hanna sem az, akinek a zseniális festő látja.

Ezt a konfliktust a szerző azzal teszi kiáltóan nyilvánvalóvá, hogy Avariusz halál előtti, hol kínosan tárgyias, hol játékosan szimbolikus asszociációinak

szövevénye után közli Hannának, az ifjú özvegynek monológját is, amely részben a régi szerető számára magyarázat, de sokkal inkább önmaga számára az. Ez a monológ lenne a „kulcs” ahhoz, hogy a dolgok mennyire másak, mint amilyenek az öreg művész látja, még a látása, szubjektív emberi- és világértelmezése magával ragadóan szuggesztív is. Más Hanna is, akinek személyiségébe Avariusz János a Fiataliságot, a Szépséget, egész művészpályája lényegét belelátta, beleérezte.

Szinte kár, hogy Nemes György könyve borítójának szokatlanul széles behajtóin még részletles magyarázatot is ad írói céljairól, indokolja megoldásait és levonja következtetéseit is, amelyek közül bizonyára a legfontosabb: meg kell értenünk a fiatalokat, nem szabad szembekerülnünk velük. Az olvasó alighanem megérzi és megérzi ezt a műből is, sőt talán Hanna monológja nélkül is. És azt is megérzi, hogy hiába a hangsúlyozott tanulság, az a veszély, amelyet a zseniális Avariusz mester sem tudott elkerülni, aligha kerülhető el — bárki számára is. Több-kevesebb rezignációval tudomásul kell vennünk — ezt sugallja az Avariusz-asszociációsor —, hogy ha majd protéziseinkkel és elhasználdott szervezetünkkel bajlódunk, nagyon nehéz lesz — ha egyáltalán lehetséges — túltennünk magunkat a fiatalokkal szembeni óhatatlan gyanakvásainkon, előítéleteinken.

Legfeljebb elfogadjuk tiszteletüket és szeretetüket, ha megérdemeltük és megkapjuk. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1967.*)

NACSAĐY JÓZSEF

ÚJ ELBESZÉLÉSKÖTETEK

KARINTHY FERENC: VIZ FÖLÖTT, VIZ ALATT

A majdnem hatszáz oldalas vaskos kötet az író összegyűjtött elbeszéléseit foglalja magába, több mint 20 év termését. Egy életmű körvonalait rajzolja tehát elénk, egy olyan íróét, akinek érdeklődési köre, alkotói nyersanyaga, művészi világa, szándéka immár pontosan körülhatárolható. Állomás tehát ez a kötet az író pályáján, de nem olyan értelemben, hogy elemzésénél a „hogyan tovább” kérdése lenne aktuális, hanem inkább abban az értelemben, hogy egy egyenletesen kibontakozó, a jövőben is valószínűleg hasonló irányban mozgó alkotói tevékenység eddigi eredményeit summázza.

Mire koncentráldik Karinty Ferenc érdeklődése, hol kutatja és találja meg irodalmi nyersanyagát, melyik égtáj alatt helyezhető el sajátos világa, milyen

szándékok fűtik? Írói tevékenysége történelmünk legnagyobb változásokkal terhes szakaszára esik: a kötet első novellája 1943-ban, az utolsó pedig 1963-ban született. De ha végigolvassuk a könyvet, nem táru elénk széles történelmi tablő, nem kapjuk az elmúlt két évtized társadalmi-történelmi változásainak direkt feldolgozását. Ennek az az oka, hogy az író nem elsősorban annak az osztálynak problémáit boncolja, mely e változások motorja volt, s motorja ma is, hanem olyan rétegek életét deríti fel, melyek a történelmi mozgás perifériáján helyezkednek el. Ez a megjegyzés természetesen nem takar értékítéletet, az író szuverén joga, hogy kijelölje annak a világnak határait, amelyben leginkább otthon érzi magát, A fontos az, hogy e világ törvényeit művészileg úgy tárja elénk,